

ГАЛИНА ГАНОВА

СПОМЕНИ
ОТ
КРЪСТИНА БАРА

ГАЛИНА ГАНОВА

СПОМЕНИ
ОТ
КРЪСТИНА БАРА

© Галина Ганова, автор
© Издателство „Пропелер“, София, 2011
ISBN 978-954-392-.....

Издателство «Пропелер»
София, 2011

„СПОМЕНИ“ ЗА НАЦИОНАЛНОТО НИ ОЦЕЛЯВАНЕ

Галина Ганова вписа името си в съвременната ни литература с поетичните си книги. Те се приемат радушно от ценителите на поетичното изкуство и от литературната критика. След време авторката им изненада почитателите си с интересни пътеписи за пътванията си из Европа. С новата си книга „Спомени от Кръстина бара“ тя още веднъж приятно впечатлява любителите на художественото слово.

В „Спомени от Кръстина бара“ поетесата се връща далеч назад във времето, за да открие /поне онова, което е останало като спомен/ родовите си корени. Проследявайки миналото на своите предци, Галина Ганова не само ни разкрива случки и събития от житейския им път, но и осветява редица характерни страни на обществено-политическите, морални и духовни отношения и порядки от края на 19 и началото на 20 век. По този начин тя откроява ценностната система на хората от онова време – на морала им, мисленето, начина им на живот и целите в живота.

Разказвайки историята на своите предшественици, Галина Ганова пресъздава образите им плътно, въздействащо, ярко. Трудните им съдби, описани с любов и топлота, съпричастяват читателя към споделеното, колкото и лично да изглежда на пръв поглед. Защото добродетелите им – трудолюбие, здрава спойка в семейството, спазване на унаследени традиции и нравствени „закони“ – не могат да не вне-

чатлят днешния българин и да го накарат да се замисли за собственото си житейско поведение и мислене.

Галина Ганова умее да разказва – показала го е още в пътеписните си истории – с малко думи, но да казва с тях същественото както за героите си, така и за времето, което описва.

„Спомени от Кръстина бара“ е не само художествено пресъздадена родова хроника, но и своеобразен документ за част от нашето по-далечно и по-близко минало. За неговата атмосфера, философия – житейска и нравствена – за нравите и традициите, които са ни съхранили като народ. Подобен род произведения са необходими особено днес, когато българщината е поставена пред изпитание и нацията ни все повече се обезбългарява.

Вярвам, че родавата сага на Галина Ганова ще се чете с интерес и ще ни възвръща самочувствието на достоен народ.

Благовеста КАСАБОВА

УВОД

Откакто „чукнах“ 40-те, в главата ми се завъртя една мисъл да напиша историята на моя род, разказана ми от татко и негови първи братовчеди по бащина линия. Дните минаваха, изпълваха месеци и сезони, а аз все не успявах да намеря време и подходяща форма да проследя живота и делата на прародителите си. Но идеята оцеля и поиска да излезе на светло... Нямах място за отстъпление, нито време за отлагане в очакването ни бездуховно, егоистично и технизирано битие, в което все по-малко се сещаме и питаме кои сме, къде са корените ни и как са живели нашите предци. Така реших да съхраня за потомците си родовата памет, изчезваща в небитието с всяко следващо поколение, отишло си от белия свят.

Родът ми не е бил знатен или заможен, в него няма исторически личности, видни учени или обичани творци. Затова на някои от читателите появата на подобна книга може да се стори излишно губене на време, а „историйките“ – глупави, незначителни и безсмислени. Но ако все пак стигнат до последната страница и се попитат какви са техните корени, какво знаят за тях, значи усилието ми е имало смисъл...

Историята на някои от моите „герои“ продължава и в наши дни, но всичко започва в онова далечно време преди повече от 120 години, което нашите деца въобще не могат да си го представят – без интернет, джииесеми, бързи коли, аудио и видео системи, телевизори, дори без електричество... Тогава се ражда прадыдо ми Гело Гогийски в бедно селско семейство. Всъщност, основоположник на рода ми в Градешница е неговият прадыдо Гогия, преселил се във врачанското село от Сви-

щовско, криейки се от турците. Той построил кирпичена къщурка, взел си за жена мома от местните. Препитавали се с овцевъдство, а с времето успели да се сдобият и с малко земя. Какви и колко точно деца си родили, за жалост, никога няма да разбере. Знам само, че имали син Стамен. Неговият син Георги е баща на праядо ми Гело и брат му Гано. Фамилията се разраствала – всеки от потомците рано или късно си построявал своя кирпичена къща в махалата.

Когато праядо ми Гело отраснал и възмъжал, оженил се за млада и лична девойка с рядкото име Санда. От любовта им се родил първо дядо ми Ганчо. Последвали Димитър, който галено наричали Митко и дъщеря им Евдокия (Евда). И тъй като бащиното гнездо станало тясно за всички, Гело на свой ред издигнал кирпичена къщичка накрай село, при кладенчето в Кръстина бара, с две зимни одаи, с две соби над тях и дървен чардак, до който се стигало по каменни стълби. Почти стогодишната „старица“ и днес превива гръб под капризите на времето, запазила в одаите си историите, които искам да ви разкажа...

Част първа

В РАДОСТ И НЕВОЛИ...

В новата къщичка на Гело Гогийски край Кръстина бара се родило четвъртото дете в семейството – Атанас (Танас). След две години хубавата му жена Санда отново забременяла, което се оказало фатално... Два дни след раждането на петото дете, тя се разболяла от родилна треска. Гело веднага впрегнал воловете, натоварил жена си в каруцата и подкарал към съседното село Баурене, където имало фелдшер. Пътуването било дълго, дълбокият сняг затрупал пътищата, по които дори пъртина нямало. Не издържала Санда и още преди да се видят димящите комини на селото, издъхнала в разцвета на силите си, едва прехвърлила Христовата възраст. Останало без майка, след още два дни, сукалчето също предало Богу дух... Скърбял Гело за съпругата си, нощите му били самотни в студените постели. Хлапетата пък имали нужда от нежна ръка и топла храна, от чисти и закърпени дрехи. Един-два пъти в седмицата вдовецът молел жена от махалата да идва и да меси хляб за домочадието, докато той водел борба за насъщния. Сръчна била съседката и оправна, та не пропускала да си вземе от чуждото брашънце на тръгване за вкъщи... След време Гело решил да се ожени повторно. Но коя девойка ще се навие да гледа чужди сирачета? Довел в къщата мургава, грозновата, дребна и кльощава вдовица от Замфирово, която вече имала три големи дъщери. Машехата на Геловите деца се казвала Каранфила и купала с единия крак, защото като малка „прекарала“ детски паралич – жесток бич за хората в онези години. Иначе се оказала добра

жена, грижовна и състрадателна. И въпреки, че била прехвърлила 40-те, тя дарила Гело с петото дете в многочленното семейство – Пенка.

* * *

Семейството на Гело Гогийски още живеело в старата бащина къща, когато в дома се настанило бяло и русичко момиче – Дафина, година по-голямо от първородния син на Гело – Ганчо. Тя дошла в Градешница едва десетгодишна, да се учи на четмо и писмо в местното училище. Баща ѝ я довел пеша през ливадите от Бели брег и потърсил подслон за девойката, като плащал наема в зърно и нужни за бита стоки. Добре я приели Гогийците. Стъкмили ѝ сламеник и го метнали на пода в общата стая, където спели всички малчугани. Дафина бързо се сприятелила с децата на Гело, макар да била най-голяма от всички. Това ѝ определило специално място в къщата – помагала в готвенето, хранела добитъка, шетала, което я карало да се чувства полезна. Така се изтърколили четири години и след като завършила 4-то отделение, тя се прибрала в Бели брег. Раздялата, обаче с Ганчо, за нея била най-тежка. В невинните детски игри, между тях неусетно се зародила чиста привързаност и обич. Тази неизказана любов излязла наяве, когато след три години овдовелият Гело решил да ожени най-големия си син, та в къщата да дойде жена и да поеме временно отговорността за домакинството. Разбрал намеренията на баща си, дядо ми Ганчо стеснително поискал да му доведат за жена Дафина, моята баба. За да могат, обаче да ги венчаят в църквата и бракът им да бъде узаконен, се наложило да вземат няколко месеца от годините на булката и да ги „дадат“ на непълнолетния жених...

Всичко изглеждало на мястото си и първата рожба била на път, когато младоженецът отишъл да отбива военна служба. Като единствена жена в дома, всичката работа паднала на нея

– и домакинската, че и голяма част от полската. Тогава се случило първото нещастие. Детето се появило на бял свят неочаквано, месец по-рано, а час след раждането издъхнало. Много плакала Дафина, но какво да стори, освен да го погребее в двора и да се опита да преодолее мъката.

Второто зачатие станало през следващата година, след едномесечен домашен отпуск на трудовака Ганчо. Момченцето се родило в началото на август, когато кърската работа била в силата си. И уж всичко било наред, и уж едрото бебе било здраво, от жегите ли, от какво ли, след няколко дни и тази рожба на Дафина предала Богу дух. Болката от втората загуба почти съсипала младата булка. От отчаяние и мъка залиняла и добре, че тогава Ганчо се уволнил, та завръщането и подкрепата му лека-полека я вдигнали на крака. След две години от любовта им се пръкнала Велика (Веца), а не след дълго и баща ми Тасо. Четири години след неговото раждане избухнала Втората световна война, по време на която дядо ми Ганчо бил мобилизиран няколко пъти – кръстосвал сръбските окопи, стигнал почти до Унгария, бил и тиловак, та месил хляб за войската. Години по-късно, след идването на социализма, за участие и храброст, партията му връчила два медала, които той пазеше като очите си. Но в онези години цялата тежест се стоварила отново на плещите на Дафина, както и поредното нещастие...

Един зимен ден, когато слънцето надникнало зад дебелия облачен слой на небето, а капчуците запели, Дафина поставила две каци под тях, та събрала вода. Стоплила я на оджака и изкъпала малкия Тасо в коритото в топлата стая. И нали била добра къщовница, изпрала му дрешките със сапун и отишла на кладенчето в Кръстина бара да ги изплакне. Разчитала, че свекърва ѝ Каранфила ще наглежда 4-годишния хлапак, ала жената се улисала в друга домакинска работа и за миг забравила за детето. Останал сам, Тасо влязъл в едната каца, шляпал в студената вода, а после тръгнал да търси майка си в мо-

кривия сняг, почти гол и бос. На път към кладенчето не бързал много – заиграл се със снежни топки под измамните студени слънчеви ласки. Когато отишъл при майка си в падината под къщата, тя изплакала от ужас... Същата нощ единственият ѝ син вдигнал висока температура и Дафина го понесла по доктори. За жалост, не могли да му помогнат много, детският паралич все още бил висока летва за тогавашната медицина. Спасили обаче живота на детето, но тази случка белязала дните му завинаги със специфична походка. Въпреки това, Тасо бил жизнерадостно и будно хлапе, в чиито спомени не липсват и детски лудории...

* * *

Вторият син на пралядо ми Гело – Митко, растял буйно и находчиво момче. Винаги намирал начин да постигне своето. Като дете си имал и любим номер: щом сложили голямата глинена паница с храна за малчуганите в средата на синията, Митко я грабвал в скута си и хуквал през вратата. Докато по-малките хлапета го гонели около къщата, той не спирал да куса с голямата лъжица. Оставял се да го хванат едва когато се насител на яденето... С едва набола брада, на 16 години Митко поискал да се ожени. Веднъж отишъл на гости в Лесура с приятел, където била омъжена негова сестра. Харесал там една девойка, но никак не се получило. Скоро след това в Градешница се загледал по 22-годишната Ценка Заешка. И въпреки, че били от едно и също село, момата не била „забелязала“ още довчерашния хлапак, поради голямата разлика в годините. Една вечер, без да сподели с близките си, дръзкият Митко отишъл с приятеля си да поиска ръката на Ценка в дома ѝ. Подобно на дядо ми Ганчо и баба Дафина, за да сключат брак прехвърлили на младоженеца от годините на булката... Обичал Гело всичките си деца, но любимец му бил Митко и тридневна сватба му вдиг-

нал. Заклал овца, та хората от селото доволни да останат и добро да разправят, а не три дни да ядат само кисело зеле, като в комичната история, разказвана в онези години от уста на уста в Градешница:

Двамата музиканти Павел и Михаил от Джиковци свирили на една сватба. Гостите идвали, хапвали зелева манджа и си отивали, после идвали други, хапвали и те от зелето и си отивали, само музикантите три дни не можели да си тръгнат. Яли два дни от зелето и така им втръснало, че на третия, когато наближило време да се слага обяда, Павел и Михаил хванали котката, забелязано я захлупили в баката с манджата и зачакали да видят какво ще стане... Стопанката повдигнала капака, четириногото скокнало отвътре и избягало. Тя се поогледала, поогледала, решила, че никой не е видял и точно когато щяла да сипва зелето, двамата хитреци се изсмели на висок глас зад гърба ѝ. Засрамила се тя, сготвила им оризена яхния с агнешко... Какво са яли обаче другите сватбари през третия ден, не се знае...

Сватбата на Митко и Ценка била през 1937-ма, в която баба ми Дафина и дядо Ганчо се сдобили с моя баща – Тасо. На следващата година Ценка родила момиченце. Нарекли го Йорданка, на името на кръстника. Но кратък бил животът на детето – преди да навърши две годинки се разболяло от менингит и починало. Голяма била мъката на семейството по изгубената първа рожба, но Ценка заченала отново и родила второ момиче. Дали му името Мария, както се казвала и кръстницата.

* * *

След като се оженил и Митко, в къщата вече имало три жени, които се грижели за малчуганите и домакинството: втората жена на пралядо ми Гело – Карамфила и снахите му Дафина и Ценка. Наравно с тях в работата се включвала и все още невръстната му дъщеря – Евда...

Не по сърце, а по съдба...

Когато хубавата Санда починала от родилна треска, дъщеря ѝ Евда била едва 7–8-годишна. Останало неочаквано половин сираче, момичето трябвало бързо да порасне. Тежък товар легнал не само на сърцето му, но и на крехките му плещи. Непосилно било за Евда да се справя с тестото в дървените ношви, да носи тежките кобилици с менци вода от кладенчето в Кръстина бара, както и да готви за баща си и братята си, че и да се грижи за четиригодишния си брат Атанас. Вечер детските ръце тръпнели от умора, а сутрин сламеникът под главата ѝ мокрел от безмълвно пролетите горчиви сълзи. Задълженията ѝ намалели трикратно с идването на Дафина и мащехата ѝ Каранфила. Тогава, едва навършила дванадесет години, Евда тръгнала да копае и жъне слънчоглед и жито в нивите на по-заможни съселяни, та да докара в семейството някоя пара. Черната полска работа и тежкият ѝ живот калили невръстното момиче и то израснало пъргаво и сръчно. Научило се дори да работи с шевна машина в дома на своя приятелка, където сама си скроила и ушила хубава, кадифена пола...

Първите нежни трепети се родили в сърцето на Евда едно лято, докато жънела срещу надница в чужда нива. Под сръчните ѝ ръце бързо падали ръкойка след ръкойка, когато дръжката внезапно се изхлузила от острия сърп. Момичето се изправило стреснато и потърсило с очи някой, който да поправи счупеното. На помощ ѝ се притекло младо момче другоселче. Докато Евда го гледала ококорено, той разтворил дланта ѝ и измъкнал от нея дървената дръжка. После грабнал от земята острието, поставил го на мястото му, извадил от джоба си малък клин и заклинил обръчето около разсърхналото се дърво.

– Ето, като нов е – рекъл Стоян докато подавал сърпа на Евда. По лицето му, помургавяло от юлското слънце, се разляла широка усмивка, зад която блеснали бели, подредени като

мъниста зъби – Ако клинецът изпадне отново, ще бъда наблизо – добавил Стоян и обърнал гръб на смаяната девойка.

– Какво ми става? Онемях ли? – чудела се порумениялата Евда, докато сърцето ѝ блъскало лудо под момичешките гърди. Когато след минута погледнала след Стоян, момъкът вървял напред между скупчените житни наръчи, но усмихнатото му лице се извъръщало към Евда.

Въпреки жегата и тежкия труд, девойката не разбрала кога слънцето слязло зад хоризонта. Не усещала нито глад, нито умора, а когато положила тяло на сламеника, лицето на Стоян прогонил съня ѝ. Още не били пропели първи петли, Евда скочила на крака, стъкмила торбичката с хляб и сирене и се отправила към нивата, където заварила другоселеца облегнат на ствола на старата кичеста слива. Тук бил ношувал – под открито небе. Не било близо Баурене, та след всеки дълъг ден пеша да се връща вкъщи и сутрин да идва отново. Ходел си през два-три дни, за да вземе домашен хляб, просеник и сирене...

Когато светлината на ранното утро загатнала в далечината стройния силует на Евда, Стоян не успял да удържи широката си усмивка. През следващите няколко дни между нежните погледи, невинните закачки и житните наръчи младежите се сближили, и между тях се зародила, покълнала и разцъфнала истинска привързаност и чиста обич.

Но жътвата приключила и Стоян си тръгнал за Баурене. На сбогуване малко смутено, но съвсем спонтанно и чистосърдечно той проронил: „Евдо, щеш ли да ми пристанеш? Ще дойда скоро да те поискам от баща ти“. Искало ли питане, когато всеки жест, дума и поглед издавали тяхната взаимност...

Но Съдбата не била благосклонна към обичта им.

В края на жътвата, на друг ергенин от Градешница, деветнадесет годишният Георги, му се дощяло да се ожени. Кротък бил младежът, с добър нрав, само дето и той бил белязан като

малък от детския паралич. Една сутрин споделил с родителите си какво е намислил.

– Хвърлил ли си мерак на някоя мома, сине? – попитал баща му Статко.

– Не съм – отвърнал Георги.

– Ами, защо да не вземем Геловата Евда? Знаеш го момичето – половин сираче остана от малко и рано се научи да шета и жъне. Добро е и работно, пък и вече е за женене. Чух обаче, че един бауренски младеж се върти покрай нея, та ако я щеш, не трябва да чакаме, а да идем да я искаме. Гело ми е приятел, не би ни отказал, пък и сме заможни, добър живот ще ѝ осигуриме.

Речено-сторено. След няколко вечери на вратата на кирпичената Гелова къщичка похлопали годежари. Стопаните ги приели радушно, не всеки ден на скромната им трапеза сядали за-можни хора!

– Гело – подхванал по същество Статко – Дошли сме да искаме Евда за жена на моя Георги. Ще ли му я дадеш?

Трудно можело да се скрие задоволството, което се изписало върху лицето на любезния домакин. Още не било му хрумвало да се разделя с Евда, но изпуска ли се такова добро предложение? Рано или късно моментът щял да дойде, пък и голяма отговорност щял да свали от плещите си Гело.

– Съгласен съм, Статко, нека младите да са живи и здрави – рекъл той без да се замисли. Но когато извърнал очи към девойката видял две струйки сълзи да се стичат по бузите ѝ.

– Защо плачеш, Евдо? Не ти ли се нрави Георги? – попитал Гело дъщеря си, докато чупел самуна в другата стая.

– Не го искам, тате! Аз дума съм дала на Стоян от Баурене и той ще дойде скоро да ме иска.

– Не ставай глупава, Евдо! Млада си и още не знаеш кое е добро за тебе. Що ти е тоя Стоян, дете си изкарва залъка като жъне на хората, щом те иска заможен момък?

– Ако ме дадеш на Георги, аз ще избягам и сама ще пристана на Стоян – рекло дръзко момичето.

– Ще пристанеш, ама... – разгневил се Гело – Аз вече им дадох дума. А ако избягаш, сватовете и в Баурене ще те намерят и ще вземат циглите от покрива на Стояновата къща... Това ли искаш, да им съборят дома заради тебе?

Колкото и нелепа да изглеждала посочената от Гело причина, за Евда станало ясно, че баща ѝ няма да пречупи думата си. Уважението ѝ към него надделяло и тя замълчала, макар да се почувствала предадена. Горчива мъка разкъсвала младата гръд, а парливите браздички сълзи ставали все по-напористи.

Докато годежарите пиели за здравето на младите, Евда стягала малкото си лични вещи и тъгувала за разбитите си мечти.

Седмица по-късно, по пътя между изгорелите стърнища на Баурене и Градешница, се срещнали непознати друмници.

– Помага Бог! – поздравили мъжът и жената, прехвърлили през рамо по една мотика – Какво ви води към наше село?

– Дал Бог добро! Отиваме да искаме Евда от баща ѝ Гело Гогийски – отговорили другоселците.

Градешчаните се спогледали недоумяващо, но бързо схванали недоразумението.

– Е, малко сте закъснели. Евда се пристана тия дни, та залудо биете пътя. По-добре се върнете... – проболи думите като нож сърцето на Стоян. По мургавото му лице преминала черна сянка, а широката му усмивка тутакси се изкривила в болезнена гримаса. За да скрие мъката си, момчето обвърнало гръб и съкрушено поело към Баурене с отпуснати рамене и провиснали ръце...

* * *

Евда не избягала от Георги. Въпреки, че мислите ѝ често се въртели към Стоян, тя не намерила смелост да последва сърце-

то си. През ноември Статко вдигнал сватба на сина си, а след година купили на младата булка шевна машина. Това внесло истинска радост в ежедневието на Евда, която започнала да шие дрехи за себе си и семейството. Новината бързо се разчула, жените харесвали работата ѝ и взели да носят платове, та Геловата щерка да ги „пременува“.

Така, мъката по Стоян малко по малко затихнала и младата жена си върнала природно дарената жизнерадост. Тя живеела в мир и сговор със свекър и свекърва си, уважавали се взаимно. Зълва ѝ се омъжила в друго село, последен се задомил братът на Георги. 1944-та се оказала плодовита за семейството, когато Статко станал дядо на две внучета от двамата си сина. В началото на годината проплакала Николина, а през декември Евда родила Цветана. След две години на бял свят се пръкнала и Дамяна – сестра на Николина. Семейството увеличавало числеността си и четирите стаи с всекидневната в старата къща започнали да отесняват. Първо построили къща за четиричленното братово домакинство. Не след дълго дошла национализацията. Всички земи и добитък влезли в ТКЗС-то и няколкото кошове и хамбари за зърно в широкия Статков двор, ведно със сайваните, станали излишни. Съборили ги и на тяхно място за едно лято вдигнали втора нова къща...

* * *

След като прадыдо ми Гело задомил пъргавата Евда, дошъл ред на най-малкия му син Атанас.

Годежари

– Ха, наздраве, чичо Гело! – рекъл Иван и засукал гъстите си мустаци.

– Наздраве, момче! Жив и здрав да си, това лято още по-богата реколта да имаш – отвърнал му Гело и гаврътнал ракията в гърлото си.

– Стефанио, Стефанио! – подвикнал Иван на кръчмарката – Дай ни още по едно малко. Аз чичо Гело имам мно-о-го да го черпя. Дотрябва ли ми помощ, все на неговия праг отивам.

– Стига, бре Иване! Нищо не ми дължиш! Нали за това сме хора, да си помагаме! – потупал го дружелюбно Гело по рамото с тежката си ръка – Но-о-о... щом толкова настояваш...

– А бе, нали днес продадох жито на пазара в Лехчево! Добра цена му взех. И нищо, че купих всичко, което ми заръча Станка – и олио, и захар, и ориз за децата... артисаха ми грошове. Добра година беше, ще скърпим двата края до ново – захилил се доволно Иван и потъркал загрубелите си длани.

Прав бил Иван – добра била годината. И хамбарите се напълнили с жито, и кошовете с царевича, и зоб достатъчно се намерила за добитъка. А на кой каквото му дойдело в повече, впрягал волската каруца, през Огоста, та на пазара в Лехчево. Пък там – народ, колкото щеш! Един продавал зърно, друг добитък, трети яйца, грънци, цървули и какво ли още не! Това било мястото, където паднел ли първият сняг, другоселци се събирали не само за търговия, но и на раздумка, че и пазарлъци за женитби правели...

– Чакай да те питам, Иване – пресетил се внезапно Гело – Като беше днес на пазара, да не си чул нещо за някоя арна мома за женене? Нали Танас есенес напълни двадесет, та с жена ми Карамфила си хортувахме, дали да не му потърсим булка вече!

– А-а-а-а! Чух, чичо Гело, чух! – засмял се Иван и заговорнически се привел над масата – На пазара една баба продаваше вълнени чорапи и шалове. Ама, много хубави ти казвам, шарени, очите ми останаха в тях. Кой, викам, ги плете тия чорапи? А тя ми казва: „Мойта унукиня Василка, сине. И сама вълната изпреде, и сама я боядиса. А кога нема къщна работа,

плете ли плете. Даже вечер на газеничето. Хем е къщовница, хем е много лична! Ти, синко, щеш ли да я вземеш, време ѝ е вече да се задомява“. Да я взема, рекох, ама вече си имам другарка в живота, па и три отрочета си чуваме. Ама виж, един шал ще купя, армаган да го нося на моята Станка. Та тая мома, чичо Гело, трябва да е харна. Айде, па после може ти да ме почерпиш... – рекъл дяволито Иван и завъртял очи по другите маси в кръчмата, сякаш да се увери, че никой не е дочул повелителния разговор – Ако речеш, у Бели брег ще я намериш!

Зазорявало се. Денят застигнал четиримата пътници в побелелите ливади над манастира. В средата на зимата снегът се бил задържал трайно на земята и на места достигал до колене. Предния ден, когато малката групичка друмници договаряли „визитата“ в съседното село, небето било чисто и спокойно. Ала нощта отново духнал севернякът и докарал нови, сиви облаци, които увиснали над заспалата околност и заръсали пухкави снежинки. За кратко време, четирите черни силуета, които се откроявали на ослепителната белота, се слели с пейзажа и заприличали на снежни човеци. Най-отпред пъртината проправял мъж на средна възраст, облечен в дебел агнешки кожух и нахлупил дълбоко над очите си топъл овчи калпак. Снегът преливал през опинците и навущата му, в които били затъкнати крачоли на дебели шаячни потури.

– Брей, че време уцелихме, бе тате! Да се бяхме върнали, че ще ни завеят преспи някъде в това поле! – порекла боязливо дъщеря му Евда, която вървяла след Гело.

– Хайде, хайде, върви! Сама си си виновна – обадил се зад нея брат ѝ Ганчо и закачливо подръпнал вълнения ѝ фистан – Ти настояваше да дойдеш и да кажеш дали ти харесва момата! Я как си се натъкмила, сякаш теб ще избират за жена, пък вече си омъжена...

– Щом сме тръгнали, няма връщане назад – обърнал се към тях Гело – Идваш ли, Танасе? Да те не загубим в тази бяла пустош, както вървиш най-отзад. Какво си се намръщил? Жена ще ти избираме, а не крава! Трябва да се радваш!

– Радвам се, тате – рекъл засрамено младежът, а червенината се разляла по и без това поруменелите му от студ бузи – Чудя се само, дали няма да сбъркаме пътя – извърнал той глава към чезнещите димящи комини на Градешница.

– Ти тая работа на мене остави, щом съм ви повел... – срязал го троснато Гело – Аз тук и друг път съм минавал. Виждате ли хе-е-ей онова самотно дърво в далечината отсреща? То е Лукановото дърво, там близо е и междата между двете села. Стигнем ли до него, половината път сме минали. А тези дървени стълбове, видите ли ги? И жицата, дето е качната за тях? Това е телефонният кабел от нашето село до Бели брег. Следваме ли ги, няма как да се загубим. Нищо, че пъртина няма.

Денят напредвал, а дядо Боже не спрял да сипе от небесното сито бялото си брашно. На юг и югозапад в снежна пелена отдавна били изчезнали силуетите на Врачанския Балкан, Пъстрина и Ком. Годешарите вървели мълчаливо, всеки увлечен от своите мисли и тревоги, и само хрупкащият сняг под нозете им упорито нарушавал тишината.

– Тате! – спрял се внезапно Танас – Ами, ако момата не ме хареса? Ако вече е дала сърце и дума на друг? Какво ще правим тогава? – рекъл разпалено той – Цяла седмица вече мина, откак Иван ти рече, че ѝ търсят годеник!

– Трай бе, момче! Ще намерим друга! Да не са се довършили момите, я! – нахокал го Гело – Но скоро ще разберем каква е работата, ето го селото, вече се вижда пред нас!

Не след дълго, четиримата вървели уморено по дълга улица, водеща право към мегдана. Отляво и отдясно в дворовете се гущели къщурки с димящи комини, а любопитни хлапета надничали зад малките прозорчета и сочели с пръст другоселци-

те. В близката кошара, на завоя до падината, мъж на средна възраст зареждал в яслите на козите и овцете снопи кукурузяк. Като видял случайните минувачи, изтичал по насипаната с пепел от огнище пъртина и се спрял пред тях.

– Помага Бог! – поздравил той и подал ръка на Гело.

– Дал Бог добро! – отвърнал той и поел протегнатата десницата, а с лявата си ръка повдигнал в знак на уважение снежния си калпак.

– Какво ви води насам в тази люта зима, бре хора? Дърво и камък от студ се пука!

– Точно се чудехме, кого да попитаме – чухме, че във вашето село има арна и лична мома за женене. Тръгнали сме да я видим, че ей тоя срамежлив младеж трябва вече собствен дом да свива. Няма цял живот майка му да го пере и да му готви, я!

– Чакай, да помисля – отвърнал белобрещченинът, а хитрите му очички затанцували по Танас – И коя може да е тая мома?

– Казват, къщовница била, плетяла хубави чорапи и шалове, а баба ѝ ги продавала на пазара в Лехчево. Василка се казвала – обадила се Евда.

– А-ха, сещам се коя е – смънкал Мито Джуров, а орловият му поглед не изпускал младия ерген – Добро е момичето, добро е. Ще ви кажа как да го намерите. Но и аз имам мома за женене. Така и така сте тука, що не влезете за малко да я видите и нея? Пък приближава и пладне, сигурно сте гладни. Ще се стоплите, ще пийнем по една люта ракия и ще ви упътя.

След тази настойчива покана и след няколко часовата борба с дълбокия сняг, годежарите с охота последвали любезния домакин. Какво пък толкова, време имало, почти били намерили момата, защо да не се отбият за час в този гостоприемнен дом, да се постопят. Озовали се пред схлупена къшурка. Дали входната врата била твърде ниска, или внезапните градешки гости много високи, но за да минат през нея свели глави в дълбок поклон. Това, обаче, не било проблем за Мито Джуров и жена му Дина, които се отличавали с ниския си ръст.

– Дино, Дино ма! – викнал от вратата Мито – Къде си, ма? Ела, че водя гости, да ги срещнеш.

Дребната, но пъргава Дина изтичала откъм вътрешната соба.

– У-у-у! Къде сте тръгнали в тоя студ, бе хора! – затюхкала се тя – Влизайте, влизайте и сядайте – подхванала Евда под лакътя и я повела към синията край огнището – Момичета, елате мама да ми помогнете, гости са ни дошли! – провикнала се тя.

От собата се появили три руси девойки с дълги плитки и сини очи. За годежарите не било трудно да отгатнат, че са сестри. След най-голямата Цвета, пристъпвали Георгия и Ненка. И макар, да били нисички и кръвени, от очите им бликала заразителна жизнерадост и енергия. Докато гостите събличали мокрите кожуси, на синията били подредени сирене, домашна лютеница и нарязан самун. Не закъсняла и ракията, а за мезе момичетата извадили от качето сурова туршия от зелени домати и зеле.

– Ха, добре ми дошли – вдигнал пръв чашата Мито – Сватове и да не станем, поне нови приятели ще си имаме – на събори ще си ходиме, на гости – смигнал той на Гело и Дина, а думите му обляжи в руменина Танас и Цвета.

Нямало как дори да предположи Цвета, че днес у тях ще дойдат годежари. Темата не била чужда в дома им от миналата година, когато навършила двадесет и една. Майка ѝ, пък и двамата ѝ братя, започнали да подмятат, че е станала голяма и трябва да се задоми. Но никой до сега не бил дошъл да я иска, а и тя не била хвърлила мерак на никого в селото. Все нещо не им харесвала на тукашните ергени Цвета. Но като видяла на вратата почти двуметровия Танас, нещо в гърдите ѝ трепнало. А и той често, често спирал поглед на дребничката и пухкава мома и мигом го забивал в синията, щом тя извърнела очи към него. Но алените страни издавали вълнението на двамата млади, а това не останало незабелязано от опитните очи на Гело, Мито и Дина.

– Е, Танасе, щеш ли Цвета? – попитал Гело сина си, след като хапнали, пийнали и си поприказвали с домакините общи приказки. Било време да се разбере дали ще вземат тази мома, или ще ходят да гледат другата.

– Щем я – казал притеснено Танас и подпрял пламналите си бузи с длани.

– А ти, Цвето, щеш ли Танас? – обърнал се Мито към дъщеря си.

– Щем го.

– Е, то се е видяло, че сватове ще ставаме. Донеси Дино на годещарите белег – заръчал той на жена си.

И докато бъдещите тъст и свекър изпили по още една ракия за пазарлъка и здравето на младите, Дина изровила от стария скрин приготвения още преди година скромнен дар – белег за бъдещия младоженец – риза, чорапи и кърпа – и ги поднесла на Танас.

Час по-късно Гело Гогийски проправял нова пъртина през ливадите към Градешница. Сега обаче мълчаливата колона била с човек повече – най-отзад, с бохча в ръка, с дълбокия сняг се борела Цвета...

Когато пътниците прекрачили прага на кирпичената си къща, денят отдавна си бил отишъл. На вратата ги посрещнала баба ми Дафина, която очаквала с нетърпение да види старата си дружка Василка. Но щом оскъдната светлина от газеничето осветила младото лице на невестата, тя възкликна изненадано и нахока мъжа си:

– У-у-у, Ганчо! Каква сте я свършили? Отидохте за Василка, а водите Цвета Джурова!

След месец в къщата на Гело Гогийски отново се вдигнала сватба. А на Василка, която годещарите дори не видели, също ѝ било писано в Градешница да живее. Малко след Атанас и Цвета, тя пристанала на друго момче в селото...

* * *

Младото семейство също заживяло под стряхата на кирпичената къща на прадядо ми Гело. И макар, че за тях Съдбата била отредила обикновен селски живот, изпълнен с много труд и борба за насъщния, първата година от съвместното им съжителство се оказала най-нещастната от дълготрайния им брак...

Кочлѐто

Ранобудното юлско слънце заварило Гело Гогийски и семейството му в узрялата нива. Жътва било, за никого отърване от работата нямало. Всеки, който можел сърп да държи и добре да си служи с него, привеждал гръб над натежалите класове. Младите майки – също. За бебетата жените правели под някое крайпътно дърво гугли: изправяли няколко силни пръчки, връзвали върховете им с конопена връв, а после ги разкравали и забивали в земята. Отгоре им мятали дебела тъкана черга, да пази хладно в жегите, оставяли рожбите си в малката „колибка“ на сянка и нагазвали в нивята наравно с другите. Всяка работна ръка била ценна.

– Да тръгваме, Танасе – рекъл Ганчо на брат си и наместил поводите край главите на двата коня – Добре ще е да започнем вършитбата веднага щом стигнем у дома, докато класовете не са се отвърнали и зърната лесно се ронят.

Танас притегнал последното конопено въже върху кехлибарените житни снопи и се метнал отгоре им в каруцата.

– Карай, бако, па гледай да не се обърнем, че нощес чух кукумявка в тъмното да кука. Събуди ме, пустата, и не можах да заспя. Излязох навън, а проклетият ѝ глас кънти ли, кънти в падината. Стори ми се, че на нашата круша зад коша бе кацнала. Лоша поличба е, да знаеш – рекъл Танас и се протегнал върху купата.

– Дий! – подканил Ганчо животните, които все още предъвквали препържена на лятното слънце суха трева – Хайде, вървете, че трябва и да се върнем, още веднъж да натоварим колата.

– И да не забравите студена вода от кладенчето да ни донесете, че тази в дамаджаната почти е завряла – подвикнала подире им втората снаха в семейството Ценка, докато мокрела с ръце челото и свилена косица на малката си дъщеря Мария под старата слива край пътя.

По време на жътва, от цялото домочадие в къщи оставала една жена, но и нейната работа не била лесна. След като изпрати жътварите, тя се захващала за нощовите и замесвала хляб за 15–20 гладни гърла. После слагала тестото в големи чирепни, покривала го с капаци и го заравяла в жаравата на огнището. Докато самуните се печели в оджака, над тях, на веригата в котела къкрел бобец, чорбица или каша. Жената трябвало да наглежда и всички хлапета, които все още нищо не умеели да вършат, освен бели.

Тази заран в дома на Гело останала да домакинства най-младата му снаха Цвета. Когато чула тропота на конски копита по каменистата улица и скърцането на дървени точила, тя се спуснала към двора.

– Тасо, баща ти си идва, бързо да дръпнем лесата, да вкара каруцата в хармана – викнала тя на малкото деверово момче, което подръпвало закачливо наболите рогца на едрото мъжко шиле в двора – Затвори кочлето в кошарата, че ще избяга и сетне ще го гоним из падината – добавила Цвета и се хванала с двете ръце за големия корем – Ти пък какво риташ? Я кротувай! Още 2–3 месеца ще те понося, пък после... Ще дойде време да тичаш, и ти лесата да отместваш.

Нероденото бебе изритало майка си още няколко пъти, наместило се удобно и затраяло.

– Какво ти е, Цвето? – скочил от каруцата Танас, забелязал болката по лицето на младата си невеста – Да не ти е зле от тая жега, полегни си малко в собата.

– Нищо, нищо ми няма – отвърнала тя и вперила сините си очи в него – Само дето бебето много рита, ама, снощи така Ценка ми рече, че това е хубаво, значи здраво било!

Ганчо спрял накрай хармана и освободил конете от каруцата, а Тасо заподскачал край него и възбудено заръкомахал.

– Тате, тате, ти знаеш ли, че на кочлето са му пораснали рогца?

– Знам, знам – разрошил той сламената косица на детето – Пази се от него, че както играе, така може да те бутне с глава и да паднеш.

Докато двамата млади мъже разтоварвали житните снопи, Цвета донесла от близкото кладенче в две кофи вода и конете жадно забили муцуни в животворната течност. След още миг Ганчо изнесъл дебела извита в предния край дъска с набити отдолу ѝ кремъци. Закачил я на ремъците, в които били впрегнати конете, взел поводите и стъпил върху диканята. Танас пък поел края на триметровото въже, вързано за впряга, застанал в средата на хармана и вършитбата започнала. Конете тъпчели в кръг върху застланите житни коси, а едрите кремъчни зъби на диканята оронвали златното зърно под тежестта на Ганчо. Когато житото опадало от класовете, денят клонял към залез. На две, на три, мъжете събрали на куп олекналите стръкове, впрегнали отново конете в каруцата и потеглили обратно към полето.

– И днес обядят ви прескочи – дотичала от къщата трудната жена и подала на Танас тъкана торбичка – Сложих ви по едно коматче самун, бучка сиренце и малко лучец, та докато стигнете нивата, да залъжете глада. Пък за довечера, кокоша чорбица съм сварила.

– Не ми излиза от ума тази кукумявка, бако! Дано всичко е наред с нашите на нивата, че казват овчари, тази година много лоша гад се е навъдила в тревата. И в житото имало – както си жънеш, току-виж ти се навила някоя пепелянка в ръцете. Е-е-е онзи ден, чичо Кръстьо срязал една със сърпа си... – нареждал Танас, докато Ганчо наливал вода от извора под дългокосата върба.

Когато конските копита и тропането на празната каруца заглъхнали по пътя, Цвета взела голямата метла и подвикнала на Тасо, който отново подръпвал рогцата на кочлѐто в двора.

– Тано, донеси ми стринка две празни кофи, че да смета житото, пък е-е-е тия дни, ако духне хубав вятър, ще го превеем.

Момчето закуцукало бързичко към навеса, а след него закачливо заприпкало и шилето, мятайки високо задните си копитца. С няколко подскока изпреварило Тасо, обърнало се рязко към него, а ококорените му черничеви очи не изпускали хлапето. Кочлѐто се изправило на задните си крака с извита заплашително глава и щръкнали уши. Нямало търпение да изпробва новото си оръжие, та нали само преди няколко дни рогцата му пробили кожата и вече стърчели сантиметър над меката мериносова вълна. Тасо искрено се разсмял от смешната му поза и „сухите тренировки“, обиколил го и затърлил две празни кофи. Приведена напред, Цвета наливала върху лопатата измесеното с плява зърно. Така и не видяла, кога игривото мъжкарче отново се изправило на задните си крака, изпънало жили и препуснало бясно право към нея. Пухкавата му глава се забила в задните ѝ части и тя полетяла напред по очи. Всичко станало толкова бързо, че бременната жена дори не разбрала как за миг се озовала на земята. Докато се опитвала да стане, остра болка прерязала корема ѝ. Усетила как

по бедрата ѝ се плиска мокра топлина, а бебето ритнало в агония няколко пъти и замряло. Завинаги.

Когато конските копита отново отекавали по каменистата улица, палещото юлско слънце отдавна се било скрило зад далечния ръбест профил на Стара планина. От изток изплувало голямото лице на пълната Луна, а черничевите дървета край пътя хвърляли призрачни сенки. Малчуганите спели сред житните снопи в скърцащата каруца, а редом с нея вървели смълчано жътварите. Дълъг бил денят им. Ръцете и краката им тежали като олово и тръпнели от умора... Конете изпръхтели пред плетената лѐса, но в двора не се мярнала жива душа. Само кочлѐто тичало напред – назад и скачало срещу собствената си сянка.

– Цвето, Цвето ма! Къде сте, бре хора? – извикал Гело, но никой не му отвърнал – Сигурно са заспали. Я, и житото от хармана не са прибрали!

Като чул това Танас, сякаш стрела се забола в сърцето му. Кукумявката! Забравил за умората, той затичал с все сила към къщата и с трясък влетял през вратата.

– Божичко! Не-е-е! – изплакал той, когато видял обляната в кръв Цвета да плаче над мъртво роденото си бебе – Не, Господи! Защо ни наказваш така? – отекал гласът му над Кръстина бара и събудил заспалият гарвани в клоните на високите тополи...

Рано на другата сутрин, Цвета повила за пръв и последен път първородния си син в бяло сукно. Оставили я няколко минути сама, да се сбогува с рожбата си, а Ганчо изкопал дупка под крушата в двора – там, където предната нощ била кацнала кукумявката... Семейство се събрало край малкото гробче. Заровили безжизненото трупче, постояли край прясната куп-

чинка пръст, поридали, па се качили в каруцата и мълчешком се отправили към нивата. Не било време за траур. Полската работа не чака и почивен ден не знае. В къщи останали само Цвета и Танас, да оплачат черната си орисия.

И макар, след две години от любовта им да се пръкнал Величко, а после и Александър (Санко), години наред Цвета присядала в сянката на попската круша и тихо ронела сълзи по първата си изгубена рожба.

* * *

Когато семейството на Гело Гогийски станало твърде многочелядно, дядо ми Ганчо решил да направи своя къща недалеч от бащината. Трудно било с малко пари дом да градиш, но неговите силни, сръчни и жилави ръце от работа не се плашели. Пък и братя имал да помогнат. Така, в една ранна пролет, в съседния двор започнал да се извисява силуетът на масивна тухлена къща с две мази, тераса и три стаи за живеене, а до нея – лятна кухня от кирпич, с огнище. Ганчо не успял да измаже стените, защото полската работа надделяла и трябвало да работи наравно с другите и на полето. Но една неочаквана случка ускорила събитията и спомогнала младото семейство да се отдели още същата есен...

И дребните камъчета обръщат колата...

– Тате, тате, купи ми ножче като твоето, та да ме научиш да си правя сам върбова свирка – рекъл осемгодишният Тасо, докато заострял под сянката върха на жилаво клонче.

– Внимавай, ще се порежеш! Още си малък да си играеш с ножчета – отговорил му Ганчо и сръчно повалил с косата поредния откос.

– Що да съм малък бе, тате? Нали завръщам овцете, като ида с тях и чичо на паша! Искам да им свиря... – хленчел хлапакът.

Ганчо продължил да коси и товари в каруцата сочна трева, докато в главата му се боричкали противоречиви мисли: Момчето се развивало нормално и не искало кой знае колко. Разбира се, че върбови свирки с ножка ще иска да майстори, а не като момичетата – от откършени мамули кукли да си прави!

Малкото ножче лъснало в детските ръчички още следващата седмица, когато Ганчо се върнал от пазара. Тасо заскимтял от щастие и изхвърчал нетърпеливо към кладенчето в Кръстина бара, над което се развявали къдравите коси на старата върба. Огледал ниските клони, които можел да достигне повдигайки се на пръсти и отрязал един от тях. Окастрил го сръчно и така улисано започнал да го дялка, че не чул кога каруцата спряла на пътя.

– Кой ти даде това ножче? Дай ми го, докато не ти е хартисал някой пръст! – сепнал го гласът на дядо му Гело.

– Няма пък! То си е мое, тати ми го подари! – сопнал се Тасо и дръпнал ножчето, чието острие бил хванал дядо му. Гело изохкал, а по пръстите му се плъзнала алена пътешка кръв. Гневът му избликнал като гейзер и без да му мисли много извъртял на хлапето звучна плесница. Тасо хванал с ръце бузите си, ревнол с глас и затичал право към вкъщи. Когато баща му Ганчо видял червения отпечатък от кървавата десница върху лицето на сина си, пламнал от гняв. В това време пред портата пристигнал и Гело с каруцата и се започнала ожесточена словесна престрелка. Двамата мъже си хвърлили тежки думи, отприщени от натрупани в годините и премълчавани дребни противоречия.

– Край, изнасяме се! – отрязал Ганчо – Още утре!

На следващата сутрин той грабнал мистрията и за един ден изсмазал голямата стая в новата си къща. Изсхнала, недо-

изсъхнала, на втория ден Ганчо белосал стените, а на третия с Дафина изнесли през задната врата на кирпичения дом скромната си покъщнина, без да си продумат с Гело. Тази развръзка още повече накърнила бащиното достойнство, а прекършената му дума, инатът и неподчинението на сина му го докарвали до лудост. Една сутрин, воден от безсилието си, яростта и обидата, Гело зазидал задната врата на къщата, през която Ганчо и Дафина извели двете му внучета Велика и Тасо...

Лятото клоняло към своя край, заесеняло се. Ден след ден Ганчо работел упорито и завършвал дома си. Дафина се грижела за децата и събирала зимнина от щедрите дарове на плодовития сезон.

На пръв поглед и в съседния бащин двор нещата вървели нормално. Всички се трудели усърдно, слушали и почитали тежката дума на Гело и се готвели да посрещнат дългата зима. Но дълбоко в сърцата си и синът, и бащата носели обидата, която висяла на вратовете им като воденичен камък. Не говорили един за друг, но скришом надничали през каменния зид за да се видят живи ли са, здрави ли са, свети ли вечер газеничето...

Така неусетно се изгърколила есента, не се забавил и първият сняг. Същата вечер някой потропал на входната врата в новата къща на Ганчо. Пантите изскърцали, а оскъдната светлина от стаята осветила скулестото лице на Гело...

– Влез, тате, добре си ни дошъл! – не скрил радостта и изненадата си Ганчо, а Велика и Тасо обвили с ръце коленете на дядо си. Дафина сръчно сложила още едно трикрако столче край синията и отрязала парче качамак за свекъра си.

– Млад си, сине, и зелен. Импулсивен и бързорек. Но кръвта вода не става. Радваме се, че успя да довършиш къщата, но знаем още, че нямаше много време да се запасиш за зимата и ще ви е трудно. Затова решихме да ви помогнем с половин кош царевица, малко жито за хляб и една биволица, та млекце и сиренце да си имате... Ще приемете ли нашия дар?

Жестът на Гело подвил коленете на Ганчо и Дафина в нозете на мъдрия родител. В знак на благодарност и извинение те целунали загрубялата му от труд десница пред смутените детски погледи...

* * *

След Ганчо, за своя къща започнал да говори и брат му Митко. И въпреки, че бил любимец на Гело, баща му не бил съгласен да се вдига нов дом, защото парите не достигали. Щекотливата тема често била предмет на техния спор, който винаги завършвал с тежките думи „Няма да уморя от глад тринадесет гърла, та ти да си имаш къща!“. Но и Митко не се отказвал. Сръчен по природа, всичко му идвало отръки. Започнал да се занимава със строителство, защото „на мода“ в селото били новите къщи, та градежи имало бол. Ден след ден Митко усъвършенствал занаята и станал майстор зидар. Търсели го непрекъснато и в селото, и в съседните. Днес работи за кофа жито, утре за царевица, друг път нищо не взема, но уговорки прави, че труда му ще се връща, когато започне да строи своята къща. Посъбрал парички и пролетта изкопал с приятели основите на новия си дом на двадесетина метра от бащиния дувар. До есента къщата била покрита. Митко, Ценка и малката Мария се пренесли на следващата година, а Гело дал на новодомците по седем кофи с жито и царевица, за хляб и качамак през зимата.

Живели, неживели още десетина години, в къщата се настанил и зет.

Дошли от съседно село да искат единствената Миткова дъщеря Мария, когато навършила шестнадесет. Момичето се уплашило, че ще трябва да напусне бащиния покрив, пък и не харесала бъдещия жених. Докато годежарите седели около синията в зимника, тя помолила баща си Митко да я пусне да излезе.

Същата вечер в Градешница щели да прожектират филм. Но подвижното кино от Лесура не пристигнало, защото водите на Рибине били придошли и залели брода... Тръгнала си Мария към вкъщи, но за нея се „лепнал“ двадесет и две годишният ерген Иван и настоял да я изпрати. Пътьом се заговорили и тя му казала за годещарите. Тогава Иван, който отдавна бил хвърлил око на малката Мария, ѝ предложил да се ожени за него. Така тя осъмнала в дома на Прънджовци, оттатък Кръстина бара... Оженили се, живели три месеца при свекъра и свекървата, а Мария все през падината гледала. Когато дошла зимата и многолюдното Иваново семейство започнало да изпитва затруднения с прехраната, младата булка завела мъжа си в бащиния дом и заживели при Митко и Ценка...

* * *

Петото дете на Гело – Пенка, природено от втората му жена Каранфила, се родило малко преди първите внуци в голямото семейство и растяло заедно с тях. Но само за няколко години малкият, пълен с хора дом постепенно утихнал. Семействата на Ганчо и Митко се пренесли в новите си къщи, Евда се оженила и заживяла при мъжа си, а когато Пенка била петнадесетгодишна, внезапно починал баща ѝ. Кирпичената къща осиротяла без Гело Гогийски. В нея останали да живеят само вдовичката му Каранфила с Пенка и семейството на Атанас. Дребничка била Пенка, на майчиния род се метнала, а не на Геловия. Не бързала да се задомява, нужна била помощта ѝ в къщи, пък и как да остави сиротата си майка в мъката?

Вендъж Пенка отишла да заплита фланела във Владимирово, където била омъжена нейна приятелка. Останала да преспи у тях. Вечерта на гости дошли роднини. Запознала се със сина им Любен, харесали се. Не след дълго в Геловата къща пристигнали годещари да искат Пенка за булка. Пеша дошли от

Владимирово. Довел ги някой си Найдено, който познавал хората в Градешница, защото копаял герани по къщите. Любен и баща му отвели Пенка до Громшин пеша, а оттам до Владимирово хванали автобус...

Епилог

Прадядо ми Гело Гогийски починал през 1948-ма на 59 години. Втората му жена Каранфила напуснала белия свят осем години по-късно, по време на жътва.

Първородният му син, моят дядо Ганчо, дочака общо четири правнучета – едно от дъщеря си Велика и три от сина си Тасо. Когато му поднесох в ръцете моето бебе Цветелин, баба Дафина рече: „Е, Ганчо, Ганчо, дано сме живи войник да го изпратим...“ На следващата година – 1990-та, дядо почина на 77 години, след 60 лета съпругески живот.

Много обичах баба и дядо. Те са ме отгледали от шест месечна до седем годишна възраст. Родителите ми ме взеха при себе си преди да тръгна на училище.

Един от първите ми спомени в живота ме връща в люта зима и сняг до колене. Болна бях от бронхопневмония. Нямах с какво да ме закарат до Враца на лекар. На помощ се притече Иван, съпругът на Митковата дъщеря Мария, който по това време караше държавно такси. Дядо Ганчо не позволи да ме оставят сама в болницата. Всеки ден по два пъти ме мятал на жилестите си рамене и ме носел през дълбокия сняг до селската амбулатория, та фелдшерът да ми инжектира антибиотици...

Няма да забравя още онази първа химикалка, която дядо ми купи един ден от смесения магазин в селото. Той вече ме бе научил да пиша буквите, но го правех с химически молив. Мазилена химикалка докосвах за първи път. Боже, каква радост!

Веднага се захванах да пиша писмо на съседката така Милка. Занесох ѝ го и със затаен дъх изчаках да го прочете...

Дядо Ганчо бе този, който ми посочваше с пръст на нощното небе Голямата и Малката мечка, Зорницата и Вечерницата, разказваше ми за пълнолуние и новолуние... А когато го ядосвах с някоя беля, хукваше след мен за да ми издърпа ушите. Рядко успяваше да ме хване, тъй като усетех ли на къде отиват нещата, се потулвах в моето високо и сигурно скривалище – короната на ореха с отрязан връх. От там наблюдавах целия двор и градината и изчаках гневът на дядо да отмине. Едва тогава слизах от клоните.

От баба Дафина пък научих да се радвам на цветята и да ги обичам. Гордост в градината ѝ бяха всевъзможни разцъфтели видове, които тя обгрижваше с голямо удоволствие. И понеже растях слабичко и бледичко дете, всеки ден ме питаше какво ми се яде, за да ми сготви. Тя ми предаде и някои тънкости за селските гозби, с което я споменавам и днес...

Три години след като почина дядо, баба се пресели при него на „оня свят“. Събраха се завинаги. Тя обаче, доживя 80 и успя да види едно правнуче повече – дъщеря ми Тони.

Вторият син на пращядо ми Гело – Митко Гогийски, почина през 1996 г. на 76. Като по-млад, той минавал за активен самодеец в местното читалище. Бохем бил, казват. Негова била първата виола в селото и един от първите грамофони. Помня го много добре – едър, набит, енергичен и всяващ респект. Дори малко се страхувах от него, затова се потулвах някъде, щом чуех да пърпори на улицата старата му моторетка...

Неговата съпруга Ценка живя цели 89 години, като „хвана“ две от новия XXI век... До последния си ден тя се радваше на грижите на дъщеря си Мария, която заживя в бащиния дом над Кръстина бара след като се пенсионира. Митовата къща стана като родна и за съпруга ѝ Иван.

Дълголетен и устойчив се оказал и бракът на третото Гелово дете – Евда. От съвместния им живот с Георги се родила само една дъщеря – Цветана. През 1958-ма я изпратили в Михайловград (Монтана) да учи икономика, заедно с Николина – чичовата дъщеря, с която се родили в една и съща година. След дипломирането, Цветана продължила образованието си във ВИИ „Карл Маркс“ и завършила института като отличник на випуска. Животът ѝ преминал в София, а когато родителите ѝ остарели, взела и тях при себе си в столицата.

Дядо Георги почина на 79, три месеца преди да отпразнуват диамантена сватба през 1999 година, а баба Евда „отиде“ при него след 80 дни, в същия ден, в който навършваше 77...

Най-млад от Геловите наследници напусна този свят синът му Атанас. Той почина през 1984-та на 60 години, точно преди да получи първата си пенсия... Помня го като много трудолюбив човек. Казват, такъв си бил още като млад. Когато служил в трудови войски, ден през ден в село пристигали писма от командирите, в които го хвалели как преизпълнявал нормата... След време се разболял от туберкулоза и за да го спасят се наложило да му премахнат част от белия дроб и седем ребра. Въпреки това, до последния си ден той ходеше на работа в ТКЗС-то.

Жена му, баба Цвета, живя след него още 24 години, като достигна 86 годишна възраст през 2008-ма. Догледа я синът ѝ Величко, който се прочу в село като майстор на коли. Четеше много и всякакви книги, но най-вече техническа литература. За него не беше трудно от купчина части да сглоби тракторче. Измайстори си още автомат за домашно запечатване на безалкохолни напитки, както и различни други уреди, улесняващи бита... Днес той и жена му Цветана са единствените, които все още дават живот на Геловата къща въпреки, че имат уютно жилище във Враца.

Санко, по-малкият брат на Величко, си взе жена от Бургас и там премина животът му. Дълги години работеше в Нефтохима. Един ден по телевизията съобщи, че в рафинерията имало авария и двама служители загинали. Единият от тях бе той – Александър Атанасов Гелов – на 47 години...

Семейството на баба Пенка и дядо Любен също издържа на тежките удари на живота. През първите 12 години от брака си чакали да им се роди дете, но това не се случило. Построили си къща във Владимирово, осиновили си и тримесечно бебе – Кирил, което отгледали с много любов.

Част втора

ОТ ДЕТСКИТЕ ЛУДОРИИ ДО БЕЛИТЕ КОСИ...

Най-галеното дете в Геловия род бил баща ми Тасо. След онази фатална зима, в която се разболял от детски паралич, всички разперили крила над него. Природата го наказала за цял живот с физически недъг, но компенсирала това с буден ум и интелигентност. Тасо се радвал на безгрижното си детство, изпъстрено с най-различни истории, които живеят в спомените на житейската му есен...

Малкото овчарче

За първи път след дългата зима, този съботен следобед на мегдана засвирила духовата музика. Момите, булките, че и бабите бръкнали в дълбоките скринове и извадили най-новите си премени. Закичили главите си коя със стайно мушкато, коя с чимшир и се втурнали към площада. За кратко време цяло село се стекло под извора Кюнка – и мало и голямо. На хорото първи се хванали момите, момците и пъргавите булки. Че като се развели онези ми ти фистани и замятали дълги плитки, свят да ти се завие. Младата кръв така закипяла в телата им, че хорото заприличало на буйна река, която всеки момент ще излезе от коритото си. Разтворили се душите на хората, нищо, че война било и много млади мъже от селото запасящи на фронта ги взели. Животът продължавал, а пролетното слънце отдавна било стопило и последната снежинка, полегнала на земята. Бабите по-

гледали отстрани, пошушукали коя девойка е най-хубава и играва, пораждали се на младото и жизнено потомство, па се наложили за ръце и направили свое тежко хоро. Към тях се присъединили и децата, заразени от всеобщата радост.

Когато слънцето слязло ниско над хоризонта, Дафина (моята баба) се пуснала от хорото и забързала нагоре по тясната камениста уличка, извиваща над дола към Кръстина бара. Не ѝ бил лек животът, съпругът ѝ Ганчо бил мобилизиран. Почти на бегом преминала покрай каменния зид на двора и като фурия влетяла през малката дървена вратичка.

– Вецо, Тасо – викнала тя децата си още от пътеката.

– Еле ме, мамо – дотичала Велика от към хамбара, а в ръчичките си стискала китка пресен лапад – Нали ми заръча щавляк да набера, та чорбица да ни сварим.

– Къде е брат ти, дойдоха ли си овцете?

– Ами, чичи Танас докара половината стадо и отиде да търси другите овце, но Тасо не беше с него.

– Как така не беше с него? Къде е? Тасо, Тасо – завайкала се тя като обезумяла, а в тревожния ѝ поглед нахлул отново онзи подлудяващ страх от поредно нещастие – У-у-у! Проклета да съм, дето си пуснах детето с овцете да ходи! Ако и него загубя, къде ще се дяна? И как ще кажа на Ганчо? – изплакала тя.

Същата сутрин девер ѝ Танас изкарал стадото овце от двора и го повел по калния път към Пишурата.

– Чичо, чичо! – изтичал след него шест годишният Тасо – Нека дойда и аз, искам, искам! – тропнал с куцото си краче Тасо.

– А майка си пита ли, дали ще те пусне?

– Питам я. Вземи ме с овцете! – хлипал баща ми.

– Добре, тогава – речкъл Танас и открил клонче от надвисналата над главата му черница.

– Вземи тази дудова пръчка, за да завръщаш овцете, ако кривнат от пътя.

Хлапето забърсало с обратната страна на дланта си потеклите сополи и щастливо погледнало чичо си.

– Верно ли, верно ли? Р-р-р – подкарало то овцете, размахвайки дудовицата над главата си – Хайде, тичайте, че чак при водата в Пишората ще спрем.

Слънцето висяло високо над гората при Белия камък, когато стадото наобиколило извора и спряло на водопой. По меката земя наоколо били оставени дълбоки длабки от копита, признак, че скоро тук е минало стадо говеда. След кратка почивка, Танас повел овцете край гората, а малкият Тасо все така неуморно мятал тънката пръчка и пришпорвал четириногите си приятели. Пътят им вървял успоредно на падината и извивал под Белия камък към Лесорадското и Клобучина. Когато наближили мястото за паша, двамата овчари видели, че на поляните вече има друго кюме. Четириногите също се забелязали и хукнали презглава едни към други. Младите пастири не успели да ги озаптят и за броени минути двете стада се омешали в едно. От другия край на ливадата, към Танас и Тасо се приближили Нецо и Коци. Момчетата, с току-що наболи бради и мустачки, безпомощно размахвали ръце.

– Ще прощаваш, бако Танасе, ама нали знаеш колко ум има една овца в главата си. От два-три дни ги изкарваме, та още не са научили нито пътя, нито знаят защо сме ги довели тук.

– Знам, знам! И все към село гледат, където сутрин остават малките им агънца. Трудно ще ги разделим надвечер, когато тръгнем обратно към вкъщи. А вие, къде ги водихте на паша тия дни, че не се засякохме по пътищата?

Докато младежите си говорели, Тасо седнал на голям камък под един напъпил глог, извадил върбовата свирка от джоба си и издул пухкавите си бузи. Свирнята му на песен не приличала, а откъслечните тонове дразнели овчарите и плашели овцете.

– Хайде, почини си малко от свиренето, че ще те заболят бузите! – приклеknал до него Танас и извадил от тъканата торбица комат хляб, бучка сирене и манерка с вода.

Това за малко отклонило „музиканта“ от новото му занимание, но след като изгълтал набързо храната и пийнал студена изворна вода, отново се захванал със свирката. И така, за него следобедът се изнизал неусетно, а гласът на Танас направо го стреснал.

– Скачай, момче, че овцете се сетиха за агнетата и побегнаха към село! Ха да видим сега, как ще ги стигнем. Бързо, бързо ставай!

Тасо мушна обратно в джоба си свирката, грабнал дудовата пръчка и затичал след чичо си. Но могат ли да се мерят неговите детски крачки, пък и крачето му болно, с тези на чичо му, който хукнал след пошурелите овце? Младите пастири Нецо и Коци също препускали далече напред, а фигурите им ставали все по-малки и по-малки.

– Какво да те правя, момче? Трябва да стигна стадото преди да влезе в село. Знаеш ли пътя? Ще стигнеш ли сам до дома?

– Ами-и, ами-и, ще стигна – смънкал Тасо и докато вдигнал ръка да помахна на чичо си, той вече тичал към скриващия се в голите върхове на селските тополи слънчев диск. Скоро цялата група изчезнала от погледа му, а малчуганът, почувствал се изоставен от всички, събрал „мъжката“ си сила за да не заплаче и бързо закуцукнал по пътя. Хоризонтът разполовил залеза, а малко след това се скрили и последните слънчеви лъчи. Обхванат от силно желание да се прибере колкото се може по-скоро у дома, Тасо не разбрал кога се отклонил от вярната посока. Вместо на юг, поел по Лазаровия път, който обикалял селото от север и водел право в циганската махала, оттатък мегдана. Че се е объркал, хлапакът разбрал едва когато видял варосаната Кирова къща, намираща се оттатък Кръстина бара – на хвърлей камък от Геловата. Вместо пред него, къщата се

белеела далеч встрани. Тасо се огледал уплашено, заешкото му сърчице запрепускало лудо, но нямало време за губене – скоро щяло да е тъмно. Решил да мине направо и смело нагазил през есенната угар, подгизнала във вода от стопените снегове и пролетни дъждове. Следвайки бялата точка отпред, той не забелязал, как малко по малко лепкавата кал преляла през свинските му опинци, изпълзяла над кокалчетата на ходилата му и тръгнала към коленете. Едва, когато крачетата му станали тежки като олово, а калчищените връзки се разхлабили и цървулите се повлекли след него разбрал, че ще му е трудно да продължи така. Сам в орането и в съгъстващия се здрач, момчето захапало със силните си зъбки вярната дудовица, прегънало колене и запълзяло напред още по-усърдно, водено от чувство за самосъхранение. Пълзи, пълзи няколко метра, пък спре, вдигне глава и търси с очи бялата къща. Пълзи, пълзи и отново спре, да види, дали е вярна посоката. А мракът все повече и повече обгръщал с черните си ръце Кировото...

Час преди да мръкне и селото да потъне в тиха дрямка, по Лазаровия път към циганската махала минало малко стадо кози. Козарят подканил животните да вървят по-бързо, като им говорел, сякаш ще го разберат.

– Айде, Цеко, Пешке, Линке, па като идем в кошарата и сено ще ви сложа в кошлетата, и житце ще ви дам в шиника.

Когато стигнали първите колиби, в дъното на улицата се задали две момчешки фигури.

– Бай Цветане, от къде идеш?

– Е-е-е долу в Клубучина пасох цел ден козите. Що питаш, Нецо?

– А да си срещал изгубени овце тъдява? Разбягаха се, пустините, заради агънцата, объркаха се из улиците и не можем да ги съберем.

– Абе овце не съм виждал, ама е-е-е оде, там в оная угар нещо пълзи, пълзи, па спре и си изправи главата. После пак пълзи, пълзи, па си изправи главата. Човек ли е, животно ли е, не разбрах, а и време нямах да се връщам, та да видя що е. Ама вие, ако искате, идете – нагазете в орането, млади сте, не ви болят краката.

Нецо и Коци кимнали с глава за поздрав и се запътили в оказаната посока. От крайната селска къща към тях се присъединили още две момчета – и те да видят какво пълзяло в незапетите ниви. Почти се било стъмнило, когато четиримата младежи нагазили в калното оране.

– Бако Нецо, бако Коци – захленчил Тасо, разпознал гласовете на по-големите си другари – Тука съм, тука...

– Гледайте, гледайте, абе това там дете пълзи, куче ли е, лишица ли? – подхвърлил шеговито Нецо на спътниците си – Я да го хванем и да го занесем в село, пък там на светло ще го разгледаме какво е.

– Абе, това да не е наш Тано? – подхванал през смях шегата Коци – Я го вижте колко е хубав, за женене е вече...

Момчетата хванали Тасо за четирите крайници, като чувал със зърно, и го понесли към Кировата къща.

– Леле, колко си тежък! – продължил да се шегува Нецо – Колкото тежи Тано, още толкова кал по него има!

– Чакай да видите, като го изкъпе в коритото така Дафина, колко ще олекне и какъв левент ще стане – смеели се момчетата – А какъв тупаник ще му хвърли само с тая дудовица, дете е захапал...

– Та нали овчар е бил днес? Как без дудовица!

Тупаник ли? Щом видяла чедото си живо и здраво, Дафина безброй пъти благодарила на Бога. А малкият Тасо и без бой запомнил случката за цял живот.

* * *

Една друга история оставила траен спомен в съзнанието на баща ми от времето, когато бил на десет години. В махалата над Кръстина бара живеели няколко момчета около неговата възраст, с които той другарувал. Измисляли какво ли не, за да се забавляват. Но веднъж, една такава игра, започнала съвсем невинно, за малко не довела до фатален край...

Играчка-плачка

Една сутрин, когато есенното слънце се вдигнало над Кръстина бара, хлапачите от махалата се събрали в задния двор на баба Севда. Приятелските им викове привлекли вниманието на слабата, стройна и жилава жена и тя надникнала през дървения чардак на старата кирпичена къща. Засмяла се сърцато на ентусиазма на момчетата, отметнала дългата си черна плитка през рамо и изчезнала в собата. След малко се появила на дървените стълби с шест попски круши в ръце.

– Хайде, юнаци, елате да ви дам по крушка. Малко са зеленички още, съборил ги нощес вятъра, ама вие здрави зъбки имате, ще рупате – рекла баба Севда на момчетата – Вземете де, че трябва да хвърля на огъня, та бобът да се сготви до обяд.

Гьошко, деверовото момче на Севда, пръв посегнал към плодовете, взел си и Тасо, премислили се и другите: Виктор, Васил, Сачо и Доди. Баба Севда отново преметнала през рамо дългата си плитка, завъртяла се чевръсто на пета и изчезнала по стълбите. Докато хрупали дебелокорите круши, момчетата мислели за едно и също.

– На какво ще играем днес? – преглътнал Гьошко и изтрил влажните си устни с обратната страна на ръката.

– На криеница – предложил Доди.

– Вчера играхме на криеница, да поритаме парцалената топка – рекъл Виктор.

– Не става! Много е скъсана и трябва да се зашие – дъвчейки смънкал Доди, бъдещият голмайстор на „Ботев“ – Враца, а покъсно и старши треньор на футболния отбор Георги Каменов.

– Ами тогава, да играем на турци и бунтовници! – обадил се най-големият от всички – Тасо.

Идеята била приета и хлапациите захвърлили ядени-недоизядени крушите в двора при кокошките. След миг вече препускали към големите купища слама, кукурузяк и лисковници, които деверът на баба Севда – Цветко, събирал цяло лято за животните.

– Васил ще е Левски, а ние ще сме заптиета – определил правилата на играта Виктор – Хайде, Васко, бягай, скрий се, че след малко почваме да те търсим!

Левски си плюл на петите и за миг се потулил в шарената есенна шума. След няколко минути заптиетата запретърсвали купите. Баба Севда надникнала през чардака, загледала се за малко в прибягващите фигури покрай кукурузяка, преметнала за пореден път дебелата си плитка през рамо и отново влязла в стаята.

– Хванах го! Хванах бунтовника! – изкрещял Виктор – Дръжте го да не избяга – подканил останалите „заптиета“ той. Подкреплението тутакси се появило и Васил се озовал на земята.

– Това е Васил Левски! Щом сме го хванали, ще трябва да го обесим! – предложил някой в боричкането.

– Да го обесим – съгласили се „турците“.

Вързали ръцете на Васил, изправили го на крака и докато той доволно се смеел, че е главен герой в играта, момчетата го завели в зимника на къщата.

– Не можем да го обесим, без да сме го съдили – пресетил се „палачът“ Гьошко.

След няколко минути Васил Левски единодушно бил признат за виновен и главният съдия Тасо прочел смъртната присъда. Палачът измъкнал от някъде въже, което баща му Цветко бил изплел миналото лято от ярешки косъм и го прехвърлили през дебела гредна на тавана. После направили примка, надянали я през главата на покорния Васил, дотъркаляли и дървено трупче, на което да стъпи осъденият. Левски съучастнически изпълнил всичко, съдействайки на турците. След приготвянето Гьошко хванал другия край на въжето и започнал да го дърпа. Момчетата така се вживели в ролите си, че никой не помислил какво може да се случи. Когато въжето се опънало, „бунтовникът“ взел да се повдига на пръсти, но „палачът“ не разхлабвал хватката. Нестабилният пън се търкулнал под краката на Васил и той за миг увиснал на въжето, обърнал очи, призяпал и заритал! Щом осъзнал какво става, Гьошко пуснал въжето и Васил Левски се приземил по дупе на пода. Изплашените малчугани се разбягали, само по-големите се спуснали да спасяват ужасения обесник, който не спирал да хълца и плаче...

* * *

Така неусетно минавали годините... Двете деца на дядо ми Ганчо – Велика и Тасо ходели в селското училище. Велика завършила седми клас, но не напуснала бащиното огнище за да продължи образованието си. Когато станала на седемнадесет, поискал я за жена Димитър от съседното село Громошин. Момъкът отбивал военна служба. Оженил се по време на годишен отпуск, след което се върнал отново в казармата. Поживяла някоя и друга седмица Веца при свекърва си и тъй като не могли да се обикнат, младата булка си отишла в Градешница. Щом Мито се уволнил и прибрал в родния край, потърсил невестата си. Завел я отново оттатък Огоста и набързо вдиг-

нал къща в другия край на селото, за да раздели враждуващите снаха и свекърва... От брака им се родила дъщеря – Светла.

Баща ми Тасо също завършил седми клас в Градешница. Но будното момче, жадно за знания, поискало да учи. Голяма била беднотията в семейството в онези години, но спира ли се такъв порив? Записали го в Криводолското училище, намерили му и квартира. И понеже пари нямало, договорили се с хазайката да ѝ плащат наема в масло, което баба ми Дафина сама правела от млякото на биволицата. Но за да се храни Тасо на ученическият стол, трябвали пари, каквито нямало... Веднъж седмично, баба приготвяла бохчите с хляб, сирене и готвено, мятала кобилицата на рамо и вървяла пеша до Ракево, за да се качи на влака. Когато времето позволявало, спестявала си паричките за билет и хващала от Градешница през нивите и ливадите право към Криводол... Тежък бил ежеседмичният поход за майката, готова да се жертва за доброто на сина си. Уж на пряко минавала, но врътвала по двайсетина километра за един ден в двете посоки... Затова, когато завършил девети клас, Тасо се преместил в гимназията във Владимирово. Предимството било, че ползвал ученическият стол. Храната не се заплащала в пари, а в продукти. Веднъж месечно баба и дядо наравляли кобилиците, пресичали пеша ливадите и бродя през Огоста, та носели договорените провизии...

Голяма била беднотията, но родителите давали всичко от себе си, момчето да завърши училище. Баба тъчела домашен шаяк, от който шиели на татко дрехи, а вместо обувки, носел гумени цървули. Голяма била радостта му, когато най-накрая смогнали да му купят платненки. Една зима роднини му подарили стар ученически шинел. Тасо не могъл да го поноси, тъй като „чужда дреха наред път се взима...“ Досвидял им се шинелът на хората, та още на другия ден дошли да си го приберат...

Изтърколили се двете години и в училище се заговорило за абитуриентски бал. Баба и дядо нямали тридесет лева да пла-

тят таксата за празничната вечер, нито пари за нови дрехи на сина им. Но класът настоял на банкета да бъдат всички съученици, като най-бедните – Тасо и едно момиче от Габровница, да не внасят сумата. Баба Дафина изтъкала тънък шаяк и ушили на абитуриента панталон. Вместо с ново сако, облекли татко с дрехата, с която дядо ми се венчал за баба... За обувки и дума не можело да става. Тогава Тасо извадил овехтелите си и омаскарени платненки и ги белнал с тебешир...

Искал Тасо да продължи образованието си, но семейството му не можело да го издържа. Баба и дядо работели в ТКЗС-то за жълти стотинки на ден... За да не тежи повече на нищожния семеен бюджет, татко се хванал в консервната фабрика в Бойчиновци. Низал месец-два чушки редом с жените, но когато отшумял сезонът и работата намаляла, съкратили го. Прибрал се в Градешница, където в читалището му предложили два дни в седмицата да отваря библиотеката. Той приел с охота, защото обичал да чете книги, а това била чудесна възможност да се рови по цял ден в тях... Същата година открили щат за библиотекар, Тасо изкарал курсове за длъжността и го назначили на постоянно място. Работил две години, като през това време заделял зад гърба си по някоя пара, за да може да продължи образованието си.

* * *

Подкрепен от родителите си, любознателният Тасо подал документи във ветеринарния техникум в Ловеч. Купил си костюм трето качество, за по-евтино, и заминал. Но колкото и скромно да живеел, спестените около 1100 лева му стигнали до Нова година. Тогава дядо Ганчо продал царевица и царевичак, събрал към 250 лева и ги изпратил на сина си. Закърпил положението татко до към Великден, но после отново се наложило да моли родителите си за пари. Така дядо продавал как-

вото можел, Тасо живеел скромно в Ловеч и учел. Минали двете години, дипломирал се и си потърсил работа като ветеринарен техник. Прочел в някакъв вестник обява, че има място за такъв специалист в едно село край Омуртаг – Врани кон. Не мислил много, а стегнал куфара и заминал да си пробва късмета. Когато пристигнал се оказало, че щатът бил за Зелена морава, Търговишко, като фермата се намирала на пет километра от селото. „Момче, като те гледам с този крак, работата не е за тебе. Трябва да вървиш всеки ден разстоянието пеша! Я попитай в съседното Менгишево“ – рекъл му директорът на ДЗС-то. Оставил си татко багажа във Врани кон и отишъл пеша в другото село. Там късметът му проработил. Мястото било свободно и животновъдите го посрещнали с охота. Впрегнали конска каруца и докарали куфара му. Поработил в Менгишево две години, Тасо чул, че в Крушовица, Врачанско, търсят ветеринарен техник. Тогава решил да се върне в родния край, но не се задържал дълго. Взел на заем 150 лева от Георги, съпругът на леля си Евда, и заминал за южна България. Парите обещал да върне лично, за да не натоварва мизерния бюджет на родителите си. Не му провървяло в Родопските села, все удрял на камък. За съдействие се обърнал към познати ветеринарни лекари в Шумен, с които се сприятелил в Менгишево. Те го препоръчали в Драгоево, където започнал работа със заплата в размер на 63 лева по щат, плюс 15 лева от ТКЗС-то. Верен на обещанието си, баща ми спестил 150 лева и ги изпратил на Георги Статков. Именно в Драгоево Съдбата срещнала татко с любовта...

Среща със Съдбата

Есенното слънце отдавна било изпълзяло на хоризонта, когато над селския мегдан в Драгоево се разнесло бученето на раздрънкан камион. След минута машината се появила по

прашния път между къщите, оставяйки димна завеса след себе си, направила широк завой и спряла пред председателя на ТКЗС-то.

– Добър ден, бай Жеко! Докарах жените. Таман десет се натръгнаха! – скочил от кабината младото шофьорче и сръчно откачило обезопасителните дъски от едната страна на камиона, за да могат да слязат пътничките.

Жените, които всъщност били все млади девойки, изчакали още минута в каросерията, та прахолякът да се уталожил и пъргаво заскачали на земята. Бригадирът ги приближил с хванати зад гърба ръце и важно казал:

– Предполагам, всички знаете защо сте тука. Ще редите грозде в щайги. Заработените надници ще получите в края на месеца. А сега си вземете куфарите, ще ви настаним в няколко къщи на квартира. Добре си починете и наспете, че утре рано сутринта работа ви чака...

Момичетата не чакали втора покана, грабнали багажа си от каросерията и покорно тръгнали след Жеко. Най-отзад вървели Еленка и по-голямата ѝ сестра Мария от Тъкач, но нищо във външния им вид не издавало близката родствена връзка. Мария била черногръскава и слаба, а Елена – кестенява и пухкава. Настанили двете сестри недалеч от центъра, в едноетажна къща с много стаи. Под покрива на хазяина Стоян Буров и жена му Стоянка, вече били отседнали пет девойки, дошли от Риш да заработят някой лев през гроздобера.

Оказало се трудно от изгрев до мрак да сортираш и редиш в щайги грозде, но работата сприятелила жизнерадостните момичета и в песни и невинни шегички дните минавали неусетно. Хубави били и вечерите, в които всяка от тях искала да покаже готварските си умения. Скромните, но вкусни гозби събирали всички край масата под шарената шума на старата лоза, а сърцатият момичешки смях стряскал задремалите птички в клоните на крайпътните черници.

Минали – не минали десетина дни, една вечер хазяинът рекъл:
– Момичета, утре вечер ще имате гостенин. Видяхте ли вече ветеринарния техник Тасо? Хвърлил е око на Жана, та ще дойде вечерта да се запознае с нея, пък и с всички вас.

Думите му предизвикали непринуден закачлив кикот, адресиран към поруменията Жана.

– Какво пък толкова, голямо чудо, че ме е харесал! Вас да не ви е яд? – хапливо рекла тя – Може пък аз да не го харесам!

Следващата вечер ред за готвене бил на пухкавата Еленка. Докато сестра ѝ Мария стъкнала огъня, тя измила няколко шепи бобени зърна, нарязала лук, добавила една дървена лъжица свинска мас и сложила тенджерата на черната печка.

Бобът тъкмо закъкрил и под капака се разнесъл апетитен аромат, когато на външната порта пред двора застанал подрачният Тасо.

– Влизай, влизай, отворено е! – дотичал откъм сайвана хазяинът, избърсал задебелите си ръце в дочените панталони и подал десница на ветеринарния техник.

Двамата мъже се упътили към масата под лозата, където любезният домакин предложил стол на госта. Отнякъде се появила и хазайката, с чиния есенна салата в едната ръка, а в другата – две ракиени чашки.

– Къде се покриха момичетата, бре Стоянке? – попитал Стоян жена си и подвикнал – Жане-е, Марийке, Ленче, елате де, докторът дойде... Много добри и работни девойки ни се паднаха тази година. Хем хубаво готвят, хем песни пеят, че и шегджийки – подхванал той разговор с Тасо, като похвалил девойките. Докато Стоянка донесла прибори, хляб и сирене, от стайите едно по едно излезли и момичетата. Запознали се с госта и леко по леко официалният разговор се превърнал в непринуден, дистанцията изчезнала и смехът на развеселената компания прогонил скучната тишина в махалата. Два часа му тряб-

вали на боба да се свари, но никой от присъстващите не разбрал кога минали. А Тасо, уж заради Жана дошъл, пък очите му все на топчестото лице на Еленка се връщали.

– Ще видя огъня – скоквала смутено момата щом усетела, че погледът на ветеринарния техник се задържи по-дълго на нея – Ще разбъркам и боба...

Красноречивите погледи на Тасо, както и смущението на Еленка, не останали незабелязани нито за хазяите, нито за сестра ѝ Мария...

– Много ти е вкусен боба, Ленче – рекъл Тасо, поднесъл пълната лъжица към устата си – Пак да ми сготвиш някой път!

Думите му облели в руменина бялото лице на момичето и то свело срамежливо очи върху скръстените си на гърдите ръце...

На следващата вечер неочаквано гостът отново се появил, на по-следващата – също. С всеки изминал ден, той все по-малко се опитвал да скрие симпатиите си към Еленка, а и нейният свян намалявал. За всички било ясно, че докторът е хвърлил око не на Жана, а на хубавелката от Тъкач и с интерес очаквали развързката на тази история. На петата вечер Тасо споделил със съжаление, че рано сутринта заминава за три дни в София по работа. Това натъжило малко Еленка, но пък така тя щяла да си даде сметка какво става в сърцето ѝ.

Когато се завърнал от столицата, Тасо бил посрещнат в Драгоево от проливен дъжд. Още щом слезъл от автобуса, той забързал към дома на Бурови, нетърпелив да види слънчевото лице на Еленка. Улисан в мислите си, с нахлупена над очите нова шапка с козирка, младежът не забелязал мократа Еленка на мегдана.

– Хей, ходихме до София и вече станаме много важни! Не се ли познаваме? – подвикнала обидено тя след него, а гласът ѝ стреснал Тасо.

– Какво правиш тука, Ленче, в това лошо време? – попитал загрижено той и я дръпнал под козирката на селския магазин – Виж, цялата си мокра. И откъде ти хрумнаха тези думи? Та аз армаган от столицата ти нося – само на теб! – смутено рекъл ветеринарът и бръкнал в десния джоб на самото си. В пръстите му проблеснало лъскаво пакетче в което се мъдрело жълто синджирче с нежно сърчице. Тасо извадил скъпия дар и нежно го поставил около шията на Еленка – Ще дойдеш ли утре вечер у нас, да видиш моята квартира, пък и една нова картина рисувам – да кажеш дали ти харесва?

– Ами, не знам! Ще питам каква Мария – отговорила свенливо Еленка.

Привечер на другия ден двете сестри потропали на портите в къщата, където живеел Тасо. Отворила им Стефания – симпатичната, усмихната хазяйка. Тя, изглежда ги очаквала, защото без да задава излишни въпроси, повела девойките по каменните стълби към втория етаж, към стаята на квартиранта. Когато ги видял на вратата, Тасо застина от изненада: очаквал една, а идвали две... Момите не останали дълго. Разгледали картините на ветеринаря – художник, поговорили си общи приказки, помогнали му да си чаршафоса юргана и си тръгнали.

– Искате ли да идем на кино? – спрял ги на вратата Тасо – Дават интересен филм...

– Вие двамата вървете, аз си имам друга работа – рекла съобразителната Мария, когато стигнали на мегдана.

Дали филмът бил интересен или не, младата двойка не разбрала, толкова голямо бе вълнението, че са заедно, един до друг. На следващата сутрин Тасо отишъл с колелото си в Преслав и купил на любимата плат за блуза. Подарил ѝ го вечерта, а когато си тръгвал спрял до портата и смутено попитал:

– Ленче, ще станеш ли моя жена?

Нищо не отговорила Еленка. Изгубила ума и дума, тя безмълвно прекосила двора, притичала под пъстрия чадър на лозата и бързо се скрила в стаята си...

Готова била да пристане на Тасо, но как да стане това, като знаела, че баща ѝ Иван няма да позволи да се омъжи в другия край на България... Още не бил избледнял споменът за гневното му лице, когато преди година я поискало момче от Нови пазар. Далече е, казал той въпреки, че Тъкач било на шейсетина километра... „Какво пък, няма да питам тате...“, решила Еленка, докато се намествала върху скърцащото легло.

– Помисли си добре, Тасо – подхванала хазяйката му Стефания, разбрала намеренията на ергенчето. – И ако ще го вземаш това момиче, да идем да я искаме вдругиден, когато е събор на селото, че с един масраф да минем...

След два дни, на Петковден, хазиянът на Еленка отворил широко порти и посрещнал в дома си годежарите: доктора, Стефания и двама нейни роднини. Тасо не останал разочарован, защото за Еленка било достатъчно разрешението на по-голямата ѝ сестра Мария и била готова да го последва...

Тази развръзка очаквали всички, но не толкова скоро... Еленка и Тасо се познавали само от единадесет дни, но когато любовта и Съдбата си преплетат пръстите, времето няма значение...

* * *

Така, година след като постъпил на работа в Драгоево, на 27 октомври 1962-ра, баща ми Тасо се оженил. Бил на 24 години, а майка ми Еленка – на 21. Банкетът по повод годежа направили в дома на Стефания, където освен другите сборяни се събрали хазяите на младото семейство и сестрата на булката. За до-

брото настроение на гостите се погрижил гайдаря дядо Миньо, който изтръгвал от сърцето на своята гайда най-нежните звуци...

Седмица след годежа Тасо и Еленка отишли в Шумен. Мама се фризирила, сложила подареното ланче със сърце и си направили с татко първата семейна снимка. Изпратили една в Градешница с писмото, известяващо последните събития. В него се казвало още, че младата двойка ще гостува на свекъра и свекървата за Нова година.

В края на есента, когато гроздето свършило, леля Марийка се прибрала в Тъчач и съобщила новината на дядо Иван и баба Димитра. Свило се от мъка и обида бащиното сърце, голяма рана отворила с постъпката си най-малката му рожба Еленка, но какво да стори при свършен факт? Как живее та, проверил по-големият ѝ брат Друми. Отишли заедно с годеницата си Роска, уж на сватба през пролетта да ги поканят...

В края на декември Тасо си взел отпуск и в една мразовита утрин с Еленка и сестра ѝ Марийка слезли от нощния влак на врачанската гара. Никога не били идвали момичетата по този край, та искали да се поразходят малко в града. Ентусиазмът им обаче, бързо се изпарил от кучешкия студ и младежите се качили на първия влак за Бойчиновци. Когато слезли на гара Ракево, пътниците с разочарование установили, че няма автобус, който да ги закара до Градешница...

За честта на булката...

– Идат, идат! Булката идва! – врэхлетяла като фурия в къщата на дядо ми Ганчо братовата дъщеря Мария – Видях ги оттатък Кръстина бара, сигурно вече са пресекли падината и ако не се отбият у дома да видят тате Митко и мама Ценка, ще дойдат всеки момент.

Баба ми Дафина изпуснала от вълнение стиската вълна и скокнала от предачката.

– Мале, мале – завайкала се тя – Мислех, че няма да дойдат днеска, като толкова се забавиха! Ганчо, хвърли на печката още какаляшки и дръвца, да не простудим булката! И си облечи праната риза – разпоредила се свекървата.

Дафина вече режела зелени домати от туршията за салата, когато вратницата на двора хлопнала. След още минута тежките зимни обувки на Тасо заизкачвали скалите, а на излъка отекнали женски гласове. Свекървата избърсала ръцете си в престилката и посрещнала гостите, а подире ѝ вървяла младата Мария.

– Влизайте, влизайте! Мале, мале-е-е, колко сте мокри! – целунала сина си дребничката Дафина, повдигайки се на пръсти – Ха, добре дошли! – притиснала до гърдите си тя Еленка и сестра ѝ – Що закъснехте толкова много?

– Нямахме рейс в Ракево, майко, и трябваше да вървим до тук пеша. Уж минахме напъйко, през ливадите, ама то не е сняг с Бога и прилика! Натрупало до колене и пъртина няма...

Докато скъпите гости разказвали мразовитото си приключение, Дафина и Мария донесли топли терлици и вълнени чорапи, подредили няколко стола край печката, а Ганчо притурил на огъня дебел кърпел и наточил червено вино от бъчвата в мазето.

Сладка била приказката след дългата раздяла. Имал какво да разкаже Тасо на родителите си, пък и двете гостенки добре се вписвали в разговора...

Много се радвала Дафина, че Тасо си е намерил булка. Харесала Еленка, още щом я видяла на снимката – бяла, свежа, млада и енергична. Точно за такава снаха си мечтаела. В малките дни до Нова година, щастливата свекърва ставала сутрин рано, замесвала тесто за мекици, правела питки, та снахата да си почива.

Една вечер, преди да си легнат, Дафина и Ганчо заявили на младоженците, че искат да им направят сватба.

– Колкото и да няма пари, за едно скромно банкетче ще намерим. Редно е да съберем родата булката да видят, пък и тя с тях да се запознае – рекла свекървата.

И уж малко банкетче, а в новогодишната вечер се заговорило за булченска рокля и селската духовна музика... Определили и датата – 6 януари...

Следващите няколко дни преминали в приготовления. Пари нямало за рокля, затова Ганчовата сестра Евда донесла чужда, на заем. Дафина купила от магазина бяла коприна и от нея ушили воал на булката. Еленка се сдобила и със сватбен букет, който дълго след това пазила за спомен: разноцветни дунапренови цветя... Приготвили П – образна маса в най-голямата и празна стая в къщата, в която три дни щели да посрещат гости.

Вечерта преди сватбата, около празничната трапеза на дядо ми Ганчо и баба Дафина се събрала цялата Гелова рода в Градешница. Тук били още Пенка и Любен от Владимирово, Велика и мъжа ѝ от Громшин, сестрите на свекървата от Бели брег... Храна и стол за всеки се намерило, но когато дошло време за лягане, част от гостите се подслонили в братовите къщи на Атанас и Митко. През нощта, нетипично за януари, в небето се появили светкавици, отекнали гръмотевици и завалял дъжд. Не успял да стопи дълбокия сняг, но превърнал пътините в пързалки...

Сутринта, пред Ганчовата къща засвирила Градешката духовна музика. Докато жените завъртели хорото в снега, младоженците излезли подръка и шествието се упътило към Общината.

– Да се обичате като гълъбите и да се въдите като зайците – поздравил младоженците след подписването секретарят Иван Мантата и се хванал на снежното хоро на мегдана. Подгонени от студа и мрачния ден, скоро всички се отправили обратно

към дома на Ганчо Гелов, където сватбата продължила до малките часове на деня.

– Ама, Дафино, честна ли беше булката, заслужава ли сватбата? – попитала една от сестрите на свекървата точно, когато на другия ден към обяд още сънена Еленка влязла в голямата стая.

– Ами, аз не знам, ето я булката, тя ще ви каже... – отговорила Дафина и очакващо се усмихнала...

Еленка усетила как се подкосяват краката ѝ, докато младата кръв оцветявала бузите ѝ. Завъртяла се на пети и тихомълком излязла. Гневно прекосила коридора и врхлетяла в стаята, където Тасо още се изтягал в брачното им ложе.

– Видя ли? Добре, че взех чаршафа от първата ни нощ в Драгоево след годежа. Сестрите на майка ти, пък и тя, го искат! А ти ми казваше: „Майка е съвременна жена, тя няма да търси чест“! Какво щях да правя сега, ако те бях послушала? – рекла обидено Еленка и изровила от куфара сгънатото платно. Със същия гняв тя изтичала в съседната стая, хвърлила от прага в лицето на жените така очакваната „чест“ и затръшна вратата след себе си.

– И-ху-у, и-ху-у-у, и-ху-у-у – огласили свекървините сестри къщата след минута – Нека музиката да свири...

Епилог

След сватбата, баба ми Дафина разрязала на две равни части бялата коприна от воала на булката. Половината дала на дъщеря си Велика, а другата – на Еленка, да си ушийт по една блуза. Дълго време мама пазила бялата коприна за спомен, пък когато аз бях 13–14 годишна, един ден я извади и уши

блуза на мен. Не можах дълго да ѝ се радвам – от стоенето през годините коприната остаряла и след две-три пранета станала на „дантела“...

В средата на януари младото семейство се върнало в Драгоево, а булката се престрашила да стъпи в родния Тъкач чак през пролетта, преди сватбата на брат си Друми с Роска. Еленка целунала отрудената ръка на дядо Иван и поискала прошка, макар дълбоко в сърцето си да знаела, че отдавна ѝ било простено. Същата вечер щастливите родители вдигнали банкет за врачанския зет и съпругата му. Когато си тръгвали, дядо ми Иван подарил на мама пари за ръчен часовник, а баба ми Димитра благословила съпрузите и им дала нови дюшек и юрган...

Неусетно минали лятото и есента, а след Нова година Тасо и Еленка зачакали да се роди първата им рожба. В една мразовита януарска утрин мама усетила режещите болки в корема, а татко повикал единствената линейка в селото. Дълбок бил снегът, студът – голям, та колата едва запалила, но успели да закарат бременната жена навреме в Преславската болница. Родила се сестра ми. Кръстили я Дафинка – на свежървата, която пристигнала от далечното врачанско село с влака, като наближил термина за раждането...

Същевременно, в Драгоево се омъжила и сестрата на майка – леля ми Марийка. След време баба Димитра и дядо Иван дошли в селото да видят как живеят дъщерите им. Харесало им Драгоево и решили да си купят къща тук, да са близо до децата и внучетата. Нищо не ги задържало вече в българската махала на Тъкач, където ден след ден мюсюлманите ставали все повече. Те купували къщите, а българите се изселвали. Трудно било на баба и дядо да се разделят със селото, в което преминал животът им... Като по-млад дядо Иван кметувал известно време в Тъкач. Димитра му родила общо единадесет деца, две от които починали като бебета, а Иванчо умрял от туберкулоза, когато бил на 23 години. Най-голямата им рожба – леля Петя, вече била

омъжена в Аксаково. Двама от синовете им – Митьо и Борис заминали преди време на работа в Димитровград, където се задомили. В Белокопитово се настанил Васил с жена си. Така в онези години под бащиния покрив в Тъкач живеели само двама от братята на мама – Друми и Симеон.

Речено-сторено. Спазарил дядо къща в Драгоево, продал тази в Тъкач и половин година след раждането на сестра ми, се преселили. Помагали дядо Иван и баба Димитра с каквото могат – гледали невръстни внучета, докато Марийка и Еленка ходели на работа, а Друми и жена му Роска строели своя къща.

През пролетта на 1967-ма обаче, татко получил заповед за назначаване в Провадийското село Тутраканци и младото семейство трябвало да се лиши от родителската помощ. Купил си баща ми мотор с кош и точно, когато научил, че е „подарил“ на мама зачатие за Нова година и ще става баща за втори път, постъпил на новата работа. Младото семейство се събрало отново в началото на август – мама отишла да живее в Тутраканци, когато татко намерил подходяща квартира. Бременността напредвала нормално и бебето се пръкнало след месец, в началото на септември. При първите контракции, татко запалил мотора, настанил мама в коша и я закарал в болницата в Провадия. Същия ден съм се родила аз. Искали да ме кръстят Ганушка, но не им разрешили, та ме записали Галина – на дядо Ганчо. Когато телеграмата с вестта пристигнала в Градешница, баба Дафина възкликнала: „У-у-у, да е проклето! Не можа ли да се роди момче!?“ Мама ме гледала шест месеца, но четиричленното семейство трудно се оправяло само със заплатата на ветеринарен техник. Затова една пролетна сутрин мама събрала пеленките и дрешките ми и с татко се качили на влака за Враца. С тях тръгнала и баба Димитра, да види дома на сватовете. Дълго било пътуването, а когато пристигнали, тя се повайкала: „Еленке, Еленке, с какво сърце съм те родила, мале, та си оставяш толкова далече детето?“ Но това е друга история...

Когато се върнали в Тутраканци, мама се хванала да отглежда кокошки в ТКЗС-то. Събирала яйца и плачела за бебето си... Продали мотора, купили си лека кола „Запорожец“. Есента на 1972 година научили, че на строителната площадка на АЕЦ „Козлодуй“ търсят хора за работа и се записали в Школа за строително-монтажни кадри във Враца на тримесечен курс. Завършили го успешно и през февруари 1973-та постъпили на работа в националния обект. Така ветеринарният техник станал тенекеджия, а мама заварчик, като през 1980 година, когато си тръгнахме от Козлодуй, тя имаше най-високия клас в професията.

Живеехме в атомния град, когато почина баба ми Димитра – беше на 84, с едва прошарени коси... Тя надживя дядо ми Иван с осем години. Спомените ми за тях, родителите на мама, са оскъдни. Виждала съм ги в ранното си детство, когато са ме водили на гости в Драгоево. Вече не помня и лицата на някои от осемте им деца, живели и погребани в различни краища на България. Срамувам се да кажа още, че с някои от двайсетината ми първи братовчеди по майчина линия сме се виждали само по веднъж, а да не говорим за техните деца и внуци...

След осем години в атомната централа татко реши, че е време да се прибере в родното село, за да бъде полезен на остарелите си родители. За целта трябваше да се върне към ветеринарната практика, но в Градешница нямаше свободно място, та отиде в Рогозен. Две години по-късно се премести в Лехчево и най-накрая щастieto му се усмихна. След десетки години далеч от дома и двадесет и две чужди квартири, Тасо отново доведе Еленка край бащиното огнище, където се установиха за постоянно. В къщата на Ганчо и Дафина, край Кръстина бара...

РЕЧНИК

армаган	– подарък
бака	– широк съд за храна
бако	– батко
бохча	– четиригъглен къс плат за повиване и покриване
брод	– плитко място в реката за преминаване
дувар	– каменна стена, зид
еле ме	– ето ме
излък	– тераса
залудо	– напразно
затътри	– тътря, влача
кобилица	– извито дърво с куки за носене на рамо
киприш	– разкрасяваш, гиздиш
кукурузяк	– стебла от царевица, царевичак
кочле	– мъжко шиле
какаляшки	– кучан от оронена царевица
кърпел	– голямо дърво за горене
кръвени	– закръглени, дебелички
лисковници	– рязани горски клони и изсушени с листата за храна на животните през зимата
леса	– плетена от тънки пръти ограда
мамул	– плод на царевица
масраф	– разноски, разход
менци	– медни котли
навуца	– вълнен плат, с който се увиват краката от стъпалата до коленете
нахока	– скара се

нощовите	– дървено корито за месене на хляб
оджак	– огнище с комин
опинци	– цървули
одая	– стая
овехтели	– остарели
отрочета	– деца
потури	– дънести гащи от домашен вълнен плат
пременувам се	– обличам се с хубави дрехи
призяпа	– позина
платненки	– гуменки
ръкойка	– хватка житни класове
синия	– ниска, кръгла дървена маса за хранене
соба	– стая
скали	– стълби
сламеник	– дюшек, напълнен със слама
стъкми	– приготви
самун	– хляб
сайван	– селскостопанска постройка
точило	– дървено колело на каруца
трудна жена	– бременна
уталожи	– успокоява се
унукиня	– внучка
хортувам	– говоря
чирепни	– глинена тепсия за печене на хляб
чуваме	– отглеждаме
щеш ли	– искаш ли
щавляк	– лапад

СЪДЪРЖАНИЕ

„Спомени“ за националното ни оцеляване – <i>Благовеста Касабова</i>	5
Увод	7
<i>Част първа.</i> В радост и неволи... ..	9
<i>Част втора.</i> От детските лудории до белите коси... ..	39
Речник	63

Българска
Първо издание

Редактор
Коректор

Дизайн на корицата **Огнян Илиев**
Предпечатна подготовка **Митко Ганев**

Формат 60×84/16
Печатни коли

Издателство „Пропелер“
София, тел. 02/978 32 21, 0888 49 56 88

Печат „.....“

